

Tone Gortnar: Taboriščnik s številko 28682

Tone Gortnar je v kolesje Dachau prisel komaj devetnajstleten in je danes, ko mnogih internirancev ni več med živimi, najbrž taboriščnik z najdaljšim taboriščnim stažem. V Dachau je prišel 16. novembra 1941 in dobil taboriščno številko 28682. Prestal je le mesec dni manj kot štiri leta taborišča Dachau, petkrat je bil okužen s krvjo bolnika z malarijo madagaskar, saj so na njem delali medicinske poskuse. Organizem pa je zdržal, pravi.

Gortnar je bil od začetka v uredniškem odboru Dahavskega poročevalca, urednik pa je postal po smrti prvega urednika novinarja Bojana Ajdiča. »Seveda je malo izvirnih besedil, udeleženci težko sami pišejo in rad bi, da bi jim kdo pri tem pomagal, zapisoval njihova doživetja in spomine. Zato objavljamo tudi že druge objavljena besedila in prevode spominskih članov iz nemščine in hrvaščine. Za te poskrbim v glavnem kar sam. Pri tem se pogosto naslanjam na Dachavske zvezke (Dachauer Hefte), ki jih izdajo v Spominskem kompleksu Dachau v Nemčiji, vsako leto izide vsaj 250 do 300 strani različnih člankov,« je povedal v pogovoru za Svobodno misel leta 2009. Zadnja leta zaradi urednikovega pešajočega zdravja – 12. januarja je napolnil 91 let – Dahavski poročevalci ne izhaja, je pa Tone Gortnar zelo natančno popisal svojo kalvarijo v spisu *Skozi nemške zapore in taborišča*. Z njegovim dovoljenjem iz tega dolgega sestavka objavljamo nekaj odlomkov, zgodba pa je v celoti objavljena na naši spletni strani www.revija-svobodnamisel/razgledi.

Skozi nemške zapore in taborišča (*odломki*)

Že takoj po kapitulaciji bivše Jugoslavije sem začel s svojimi vrstniki zbirati orožje, ki so ga tovariši spravljali na varno. Kradli smo ga tudi iz nemškega skladišča. Vanj so Nemci spravljali orožje, strelivo in vojaški material, ki so ga ljudje prinašali na občino na njihov poziv. Takrat smo že vedeli, da se po Jelovici skrivajo prvi partizani, in smo slutili, da ni več daleč čas, ko nam bo to orožje potrebno. Nemci so v kraju pobrali vse radijske aparate, enega so dali pošti. Imel sem možnost, da sem zvečer in ponoči zahajal na pošto in poslušal poročila zavezniških postaj, ki smo jih potem z vrstniki živo komentirali in jih širili med ljudi. Naše početje Nemcem ni ostalo prikrito.

Ko se je 23. julija 1941 dopoldne pred pošto v Železnikih ustavil črn avtomobil, sta iz njega izstopila gestapovca, enega smo poznali po imenu, pisal se je Pfeiffer. Napotila sta se na pošto. Nemci so takrat poštni lokal ravno preurejali in zato je pošta poslovala v sosednjem prostoru. V starem prostoru je bila še telefonska centrala, pri kateri sem delal. Če bi že takrat razumel nemško, bi morda že zjutraj opazil, da je škofjeloški gestapo po telefonu govoril z žandarjem, ki je prišel na pošto, o meni. Uro kasneje sta bila gestapovca tu. Pfeiffer me je poklical v sosednji prostor na pošto in prvi njegov pozdrav je bil udarec z ravnalom po roki, da mi je izbil cigareto. Pfeiffer mi je pokazal neko moje pismo, ki so ga zaplenili sestri na meji v Šentvidu. Aretiran sem bil »zadari veleizdajalskega dopisovanja z Ljubljano in tajnega protinemškega delovanja«, kot se je glasilo obvestilo o moji aretaciji poštni direkciji v

Celovcu. Odpeljala sta me na moj dom, kjer sta mi premetala sobo, me kar tam pretepla in odvlekla v avto. Nekaj časa sta me pustila na žandarmeriji v Železnikih, nato pa sta spet prišla pome in me odpeljala v škofjeloške zapore.

Ustavili smo se tik pred vhodom v taborišče. Dvoje mi je od takrat ostalo posebej v spominu: pogled skozi žično ograjo v taborišče in napis na vratih »Arbeit macht frei«. Apelplac se mi je zdel prostran kot kakšno letališče, da sta se obe vrsti barak kar izgubljali v tej prostranstvi. Postavili so nas v vrsto po pet in pet, vrata so se odprla in napotili smo se skozi vrata, ki sem jih spet prestopil svoboden skoraj štiri leta kasneje. Vstopili smo v t. i. Bekleidungskammer, v pritlično stavbo takoj desno poleg vhoda. To je bila dolga dvorana s pultu po vsej dolžini. Pri prvem pultu, za katerim je stal jetnik v progasti obleki, smo izpraznili žepe. Smeli smo obdržati robec, vse drugo smo morali oddati. Jaz nisem imel razen robca ničesar, ker sem vso prtljago pustil v Celovcu. Tu so izpolnili zame prvi kartotečni list, ki me je spremljal k naslednjemu pultu. Tam sem se moral sleči. Obleko (razen pasu, ki sem ga lahko obdržal) sem moral zložiti v posebno parirano vrečo na tleh. Ta vreča je šla v dezinfekcijo, od tam pa v skladišče nad kopalnico, kjer je ob nekem bombnem napadu leta 1944 zgorela. Pri naslednjem pultu sem dobil tri krpe belega blaga z natisnjeno številko 28682, tri rdeče trikotnike in kos mila. Od tu smo šli nagi v prostor pred kopalnico. Tu so nas pobrili po vsem telesu in nas dezinficirali, kar ni bilo prijetno. Prišli smo v kopalnico.

pokazala se je kri. Štetje se je včasih spremeno v tuljenje trpeče žrte, bili pa so tudi primeri, ko tepeni ni dal niti najmanjšega glasu bolečine od sebe. Pripovedovali so, da so začeli štetij znova, če se je tepeni pri štetju zmotil. Jetnikom, ki so morali včasih izvrševati kazen namesto esesovcev, so zagrozili, da bodo sami tepeni, če bodo udarjali preveč rahlo, in lahko si mislite, da niso štedili z močjo. Navadno so bili to kapi ali starešine, ki že itak niso imeli usmiljenja s podrejenimi. Po končanem pretepanju je bilo meso vse razsekano. Nekateri so se tudi onesvestili, posebno telesno slabotnejši jetniki. Za vse pa je veljalo, da gredo po izvršeni kazni najprej za tri dni v bunker, nato šele k zdravniku. Mnogo jih je bilo, ki so zaradi zastrupitve umrli, bili pa so tudi taki, ki so vzdržali in ozdraveli Poleg tega so jetnike tudi obešali za roke (»baumhängen« – obešanje na drevo). Na hrbtni so človeku zvezali roke in ga potem dvignili na kavelj v kopališči tako visoko, da je prosto visel v zraku. (Oče mi je pravil, da so kazeni »privezovanja« uporabljali tudi v avstrijski vojski). Esesovci so jih med visenjem pretepali in gugali, da so jim muke še povečevali. Bolečine so bile neznosne, esesovci pa so kadili in se naslajali nad njihovimi mukami.

Zima 1941-1942 nas je hudo prizadela. Pripovedovali so, da je januarja temperatura padla na minus 37 stopinj in da se ves februar ni ogrelo nad 25 stopinj pod ničlo. V lahkih oblekah smo zmrzovali od jutra do večera, ponoči pa so na teh straneh barake sneli okenska krila, »da smo imeli dovolj svežega zraka«, kot se je glasila esesovska utemeljitev. Imeli smo po dve odeji in prav čudno je, da nismo zmrznili. V posteljo smo morali brez spodnjih hlač, v sami srajci. Posebno mučno je bilo hoditi ponoči na stranišče. Obleči se nismo smeli in tudi odeje nismo smeli jemati s seboj, na stranišče pa je bilo treba vsaj enkrat na noč.

Poleti 1943 so po večernih apelih ob sobotah javno izvrševali kazni, ki so si jih jetniki »prislužili« med tednom. Kazen je bila 25 do 50 udarcev z bikovko. Za pretepanje so imeli poseben stol, »bock«, kakor so ga imenovali. Jetnik je stopil v posebej napravljeno vdolbino, da med pretepanjem ni mogel izmakniti nog, život pa so mu previli čez stol in ga čez hrbet privezali, da se ni mogel dvigniti. Za 25 dvojnih udarcev sta stopila na vsako stran po en esesovec ali močan jetnik, vsak s svoji bikovko. Na povelje so začeli padati udarci, ki jih je moral jetnik glasno štetiti. Že po nekaj dobro merjenih udarcih je koža počila in

Trupla umrlih taboriščnikov ob prihodu zavezniških sil. Fotografija je last družine Demšar z Rakeka.

Na tem oddelku za malarijo (malaria station) so okužili jetnike še na drugačen način. Kletko, prevlečeno s tanko tkanino, v kateri so bili živi komarji (anopheles), je moral jetnik dve uri držati med stegni, da so mu komarji opikali kožo do krvi. Izbruh malarije je bil silovit. Bolniki so se strašno mučili. Malaričnemu napadu so rekli »schüttelfrost«. Bolnik ni mogel jesti in je zelo oslabel. Ko je napad ponehal, se je tem huje oglasila lakota. Malarične bolnike so zdravili na različne načine, če so jih sploh zdravili. Baje je dr. Schilling iskal cepivo, ki bi človeka napravilo imunega proti malariji. Kot mi je nekoč rekel inž. Diehl, je bil ves uspeh teh poskusov v tem, da na tak način ne bo nihče več iskal cepiva proti malariji. Povedati moram, da je bila večina Slovencev, ki so spomladi 1942 prišli na »štrafblok«, podvržena poskusom z malarijo, za Starmana zagotovo vem, da je s to boleznjijo po osvoboditvi prišel domov. Ko so bili poskusi končani, sojetnike poslali nazaj na bloke. Večini ali morda vsem se je malarija pojavljala v neenakih časovnih presledkih.